

SZIVÓS KRISTÓF

PLÓSZ SÁNDOR

(1846–1925)

I. Életrajz

„Amikor ott álltam ravatalánál [...], elevennél is elevenebben jelent meg a füstfelhők között szelid, mosolygó tudós-alakja, a kék szemek derijében sugárzó intellektusa, iztól-vérig tudás és tudni vágyás s a parányi emberi gnózis végességének ismeretéből táplálkozó szerénység.”¹

I. Bevezetés

Plósz Sándor a magyar polgári perjog egy olyan korszakos alakja, akinek munkássága a mai napig alapjául szolgál a modern perjogi kodifikációs törekvések számára, hiszen, ahogy Fabinyi fogalmazott, „nagy törvényszerkesztő geniejével a jelenkor egyik legmodernebb és legnagyobbszerű polgári perjogi kódexét alkotta meg”² az 1911: I. törvénycikkkel. Plósz „művelt középosztályból” származott, apai nagyapja mérnök, anyai nagyapja Kreiner Imre jogtörténész, apja Plósz Lajos pedig orvos volt.³ A négy gyermek közül hárman voltak fiúk, mindhárman „a magyar kultúrának bajnokaivá, a társadalomnak hasznos és előkelő tagjaivá” váltak, amelyben nagy szerepe volt az apai neveltetésnek.⁴

Plósz 1868-ban szerzett jogi doktorátust. Tanulmányairól 1922-ben úgy nyilatkozott, hogy az ő idejében sokkal nehezebb volt végezni a jogi fakultáson, szorgalmasan kellett járniuk az előadásokra és keményen kellett tanulniuk a szigorlatokra, pedig a vicclapok már akkor is úgy ábrázolták a jogászt, mint „előadásokra nem járó, folyton csak billiárdozó fiatalembert.”⁵ A közügyvédi (1868) és váltóügyvédi (1869) oklevél megszerzésével párhuzamosan a bírósági szervezetrendszeren belül dolgozott, ahol rendkívül gyors

¹ MESZLÉNY 1925, 145. p.

² FABINYI 1930, 150. p.

³ LENGYEL 1904, 147. p.

⁴ Uo. 148. p. Míg Sándor az MTA levelező (1884), rendes (1894), tiszteleti (1902), majd igazgatósági tagja (1906) lett, addig bátyja, Pál az Akadémia levelező tagja volt (1880), öccse, Béla pedig az állatorvosi akadémia rendes tanáraként működött.

⁵ LOVIK 1922, 4. p.

san haladt előre a ranglétrán: 1867 novemberében törvényszéki tollnokká választották,⁶ 1871-ben *Bogisich* Lajos városi főbíró indítványára a Pestvárosi Törvényszéken „bírói szavazattal” ruházták fel,⁷ majd ugyanezen év decemberében a Belvárosi Kir. Járásbíró-ságon aljárásbírói⁸ kinevezést nyert.⁹ Ebben az időszakban jelentek meg első tanulmányai a *Jogtudományi Közönyben*.¹⁰ 1872 februárjában bíróvá nevezték ki a Pesti Kir. Törvényszékhez.¹¹

1872 októberében Ferenc József az újonnan felállított Kolozsvári Kir. Tudományegyetemre *Plósz*t a törvénykezési eljárás, valamint a váltó- és kereskedelmi jog nyilvános rendes tanárává nevezte ki.¹² *Dárdai* ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy *Plósz* kinevezése „nemcsak a kolozsvári egyetemre nézve, hanem a hazai törvénykezés tudományos művelése tekintetében megbecsülhetlen nyereség.”¹³

II. Tudományos munkásság

1. Jogalkotói tevékenysége minisztersége előtt

Az 1880-as év *Plósz* életében jelentős változást hozott, ugyanis áprilisban a Képviselőház határozatban utasította *Pauler* Tivadar akkori kir. igazságügy-minisztert, hogy „a nyilvánosság, szóbeliség és közvetlenségnek a polgári peres eljárásban leendő behozatalára megkívántató javaslatok kidolgozását haladéktalanul vegye munkába s ezeknek előterjesztéséig is az összes igazságügyi reformok körül a nyilvános szóbeliség és közvetlenségre, mint mielőbb elérendő célra, legyen tekintettel.”¹⁴

Pauler célszerűnek és elkerülhetetlennek tartotta „tájékozást szerezni magyarországi jogtudósok által a külföldön legújabbban behozott perrendtartásoknak részleteiről, azért, hogy ők, kik hazai viszonyainkat is ismerik, tanulmányozván a külföldnek nemcsak régiebb, hanem legújabb intézkedéseit, saját tapasztalataikból ismervén föl nemcsak a törvénynek betűjét, hanem a törvénynek az intézkedését, hanem a törvénynek az életben való alkalmazását, annak a gyakorlati életre való hatását és összehasonlítva azt a mi viszonyainkban szükséges intézkedésekkel, [...] hogy ezt téve, jelentést tegyenek, mely jelentés alapján lehessen oly perrendtartást a törvényhozás elé terjeszteni, mely a tudománynak legújabb vívmányait és a gyakorlati tapasztalatoknak eredményeit is, hazai viszonyainkkal összehasonlítva és azokra alkalmazva, a várakozásnak megfeleljen.”¹⁵

⁶ Pesti Napló 1867/266, Melléklet.

⁷ Budapesti Közlöny 1871/16, 322. p.

⁸ Az 1871: XXXI. törvénycikk szerint a kir. járásbíró-ság egy járásbíróból állt, aki mellé szükség esetén aljárásbírókat neveztek ki. L. bővebben STIPTA 1997, 130. p.

⁹ Budapesti Közlöny 1871/295, 6477. p.

¹⁰ *PLÓSZ* 1871a, 360–363. pp. *PLÓSZ* 1871b, 399–403. pp.

¹¹ Budapesti Közlöny 1872/36, 281. p.

¹² Budapesti Közlöny 1872/226. 1805. p. Az uralkodó *Plósz* bátyját, Pált az orvosi karra rendkívüli tanárrá nevezte ki, így mindketten a kolozsvári egyetem alapító professzorai voltak.

¹³ *DÁRDAI* 1872, 302. p.

¹⁴ KN 1878 XII. k. 222. p.

¹⁵ KN 1878 XV. k. 242. p.

A miniszter e célból megbízást adott Plósznak és Emmer Kornél országgyűlési képviselőnek. Plósz a német perrend tanulmányozására kapott megbízást, mivel Németország a magyar perjoghoz hasonlóan küzdött az írásbeli perrenddel és pont ebben a korban fogadták el a szóbeliségen és közvetlenségen álló birodalmi perrendtartást.¹⁶ Plósz a polgári perrendtartás első tervezetét 1885-ben adta közzé,¹⁷ amely a teljes polgári peres eljárásra vonatkozó szabályokat tartalmazta (a bizonyítási eljárás részletszabályai nélkül).¹⁸ Ehhez képest Emmer tervezete¹⁹ csak azon kérdésekre tért ki, amelyekben eltért Plósztól, így különösen a perelőkészítés és a tárgyalás szabályaiban.

1889-ben Szilágyi Dezső lett a kir. igazságügy-miniszter, aki szerteágazó reformprogramot hirdetett meg, amely érintette a polgári eljárásjogot is, mivel át kívánta dolgozni az eljárást és ezt mind a törvényszékeken, mind az új felsőbbíróságokon hatályba kívánta léptetni.²⁰ A polgári eljárásjogi reform szükségességét és alapelveit illetően egyetértés uralkodott a magyar közvéleményben, a kérdés csupán azt volt, hogy teljes eljárási reformot valósítsanak-e meg vagy csak az eljárás egyes részeit illetően.²¹ Szilágyi végül részleges eljárási reformot tűzött ki célul és megbízta Plószt²² a sommás eljárás fellebbviteli szakaszára vonatkozó tervezet megalkotására, amelyet a professor 1889-ben meg is tett. A tervezetet Plósz az 1890-es évek elején részletesen átdolgozta és kiterjesztette a teljes sommás eljárásra, amelyet végül az 1893: XVIII. törvénycíkként hirdettek ki a Magyar Törvénytárban. Ezzel párhuzamosan készült el a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 1893: XIX. törvénycikk is. Így részleges volt a reform, ugyanakkor nem Szilágyi eredeti elképzelése szerint, mivel nem az eljárás egy részét, hanem a teljes eljárást reformálták meg, de csak járásbíróági szinten.

E lépések fontos állomásai voltak a polgári perrendtartás megalkotásának, hiszen a majdani Pp. nagyrészt azokon a szabályokon alapult, amelyeket Plósz a sommás eljárásba bevezetett, így a bíróságoknak lehetőségük volt a kisebb jelentőségű ügyekben hozzászokni a szóbeliségen és közvetlenségen alapuló eljáráshoz, még mielőtt a rendes eljárás reformja megvalósult volna. E megoldás másfelől azért is előnyös volt, mert a jogalkotó fontos gyakorlati visszajelzéseket kaphatott, amelyeket alapul véve Plósz szükség esetén korrigálni tudta a későbbi Pp. szabályait. Plósz rendkívül leleményes módon nemcsak a sommás eljárásban, hanem a rendes eljárásban is meghonosította a szabad bizonyítást azzal, hogy a sommás eljárás egyik szabálya (215. §) úgy rendelkezett, hogy a szabad bizonyítás szabályát a rendes eljárásban is alkalmazni kellett.²³ A sommás eljárás kodifikálásával párhuzamosan Plósz közzétette a Pp. előadói tervezetét is.²⁴ A professor ez időben kifejtett munkáját Stiller olyan művészi példával illette, hogy „ő szolgáltatta sok

¹⁶ KN 1878 XV. k. 242. p.

¹⁷ PLÓSZ 1885. (a továbbiakban: Terv.).

¹⁸ TÉRFY 1902, 393. p.

¹⁹ EMMER 1911, 3–77. pp.

²⁰ Szilágyi miniszteri megbízását részletesen ismerteti ANTAL 2016, 64–73. pp.

²¹ TÉRFY 1902, 566. p.

²² Plósz 1894-től második, 1895 után pedig az igazságügy-miniszter első államtitkára volt. Plósz Sándor életrajza. A Jog 1899/10, 81. p.

²³ KENGYEL 2014, 29.30. pp.

²⁴ PLÓSZ 1893.

kiváló törvényhez az anyagot, ő adott formát az anyagnak és csak alkotó művészi szellemének bélyegét sütötte rá mestere”,²⁵ azaz *Szilágyi*.

2. Plósz Sándor miniszteri megbízatása

Erdély Sándor lemondását követően nagy egyetértés volt a közvéleményben a tekintetben, hogy *Széll* Kálmán kormányában *Plósz* fogja megkapni az igazságügyi tárcát, bár találgatás szintjén más nevek is természetesen felmerültek, így például *Darányi Ignác* kinevezése²⁶ vagy *Szilágyi* visszatérése is.²⁷ Az uralkodó 1899. február 26-án *Plósz*t nevezte ki kir. igazságügy-miniszterré, aki 1905-ig látta el a hivatalt. *Stiller* a kinevezés kapcsán úgy írt, hogy „[...] bele fogja vinni igazságügyünk minden részének fejlődésébe egyaránt, azt az erjesztő erőt, melynek csiráit abba még *Szilágyi* termékenyítő kezdeményezése hintette.”²⁸

A miniszter egyik legelső feladata egyébként az volt, hogy a pártközi paktum értelmében betérjessze az országgyűlés elé a választási bíráskodásról szóló törvényjavaslatot, amellyel kapcsolatban „nem volt más dolga, mint a *Szilágyi*-féle javaslat képviselőházi szövegezését leporolni és az újabb igények beiktatásával módosítani.”²⁹ Ennek eredményeként született meg az 1899: XV. törvénycikk.

Az új miniszter bemutatkozó beszédét 1899. április 12-én tartotta meg a Képviselőházban – *Szilágyi*hoz hasonlóan³⁰ – az igazságügyi költségvetési javaslat tárgyalása közben. Kiemelte, hogy nem tud nóvummal szolgálni a Képviselőház részére, hiszen „a nagyobb, sőt jobbra a kisebb törvényhozási kérdések is, a melyek az igazságügy terén megoldásra várnak, régen ki vannak tűzve, sőt azok megoldása már többé-kevésbé előrehaladott stádiumban van.”³¹ E téren különösen *Szilágyi* munkáját emelte ki, nem véletlenül, hiszen ő volt az, aki 1875 után először konkrét, koherens tervekkel állt elő.³² *Plósz* több jogalkotási témakört is megemlített, amelyek megoldásra vártak.³³

1. Első helyen említette a legfontosabb feladatot, az általános polgári törvénykönyv ügyét. Az 1880-as években több jogtudós is készített az egyes részekről tervezeteket (amelyek közül egyedül *Teleszky* öröklési jogi tervezete került az országgyűlés elé),³⁴ de csak a házassági jogot sikerült törvényi szinten szabályozni (1894: XXXI. törvénycikk). *Erdély* 1897-ben szerkesztőbizottságot állított fel az előadói tervezet megalkotására, amelynek elkészültére 1899 első felére kapott ígéretet. *Plósz* e mellett támogatón lépett

²⁵ STILLER 1899, 77. p.

²⁶ Alkotmány 1899/48. 2. p.

²⁷ Kis Ujság 1899/57. 2. p.

²⁸ STILLER 1899, 77. p.

²⁹ RUSZOLY 2015, 636. p.

³⁰ ANTAL 2016, 64. p.

³¹ KN 1896 XXI. k. 407. p.

³² ANTAL 2016, 64. p.

³³ Ehelyütt a terjedelmi korlátok miatt csak a „nagy kodifikációs” feladatokat említem, ezeken túlmenően azonban *Plósz* egyéb kérdésekre is kitért, úgy mint a telekkönyvek rendezése vagy a biztosítási vállalatok felügyelete. KN 1896 XXI. k. 410–411. pp.

³⁴ SZLADITS 1941, 98. p.

fel.³⁵ 1900-ban megjelent az általános polgári törvénykönyv első tervezete, amely rendkívül nagy hatást gyakorolt a magánjog fejlődéstörténetére,³⁶ a Ptk. javaslata pedig 1914-ben került az országgyűlés elé.

2. Felvetette az egyik legelső kódexünk, a kereskedelmi törvény (1875: XXXVII. tc.) revízióját is, amelynek kapcsán amellet foglalt állást, hogy e feladatot nem lehet a polgári törvénykönyv megalkotása utánra halasztani. A reformot úgy képzelte el, hogy meg kell várni ugyan a Ptk. első tervezetét, ugyanakkor, ha az napvilágot lát, akkor azonnal el kell kezdeni a Kt. reformját is, és a kettőnek párhuzamosan kell folynia. Voltak továbbá olyan kérdések (így a részvénytársaságok és a szövetkezetekre vonatkozó Kt.-beli szabályok), amelyek nem függték a Ptk.-tól, így a reformok egy részét már korábban is foganatosítani lehetett.³⁷ A Kt. módosítása Plósz minisztersége alatt nem történt meg.

3. A polgári perjog részleges reformja megtörtént 1893-ban, amely bevált a gyakorlatban: „a ki nem is nézi a dolgokat túlságos rózsaszín állapotban, és a ki nem is akar szemet hunyni a létező hiányok előtt, kénytelen lesz bevallani, hogy ez a törvény nagyban és egészben megfelel a mi viszonyainknak, és hogy polgári eljárásunk reformjánál ebben az irányban kell tovább haladnunk.”³⁸ A teljes perrendtartás tervezetét korábban megküldték az ügyvédi kamaráknak, a felsőbbíróságoknak és a törvényszékeknek véleményezés végett, akik véleményüket be is nyújtották, így Plósz hivatali idejének kezdetén a perjogi kodifikáció ott tartott, hogy ezek alapján vizsgálták felül a tervezetet.³⁹

Ars poeticáját illetően Plósz a legfontosabb célt nem tudta elérni, vagyis nem sikerült elfogadtatni a javaslatot. A tervezet 1893 óta készen állt arra, hogy „viszonyok kedvezőbbre váltával a törvényhozás elé kerüljön.”⁴⁰ A miniszteri programbeszédben elmondott revíziót követően Plósz 1902. január 29-én az országgyűlés elé terjesztette⁴¹ a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslatot,⁴² amelyet az igazságügyi bizottság módosításokkal ugyan, de elfogadásra javasolt.⁴³ Az 1900-as évek első évtizedének belpolitikai válsága (l. pl. az ún. zsebkendőszavazást, amelyet követően a választáson megbukott Tisza István és a Szabadelvű Párt) végül azt eredményezte, hogy az országgyűlés csak 1910 november-decemberében alkotta meg a törvényt (1911: I. tc.).⁴⁴

4. Beszédében egyéb polgári eljárási kérdéseket is említett. A perrendtartásba be kívánta iktatni a fizetési meghagyásos eljárást, a házassági eljárást, valamint a bányaeljárást is. A birtokrendezési eljárásról is gondoskodni szándékozott, azt azonban még nem tudta, hogy ezt a Pp.-ben, annak életbeléptető törvényében vagy egyéb törvényben tegye-e meg. A végrehajtási eljárások (különösen a kisebb végrehajtások) tekintetében fontosnak tartotta, hogy azokat olcsóbbá tegye, ugyanakkor a végrehajtási törvény

³⁵ KN 1896 XXI. k. 407–408. pp.

³⁶ SZLADITS 1941, 99. p. Az 1900-as tervezet és az 1914-es törvényjavaslat már inkább a német BGB vonásait hordozta magán, mint az OPTK-ét. L. bővebben HOMOKI-NAGY 2013, 92. p.

³⁷ KN 1896 XXI. k. 408. p.

³⁸ KN 1896 XXI. k. 408. p.

³⁹ KN 1896 XXI. k. 408. p.

⁴⁰ *Plósz Sándor életrajza*. A Jog 1899/10, 81. p.

⁴¹ KN 1901 II. k. 128. p.

⁴² KI 1901 III. k. 102. ir.

⁴³ KI 1901 XXVIII. k. 412. ir.

⁴⁴ Az utolsó évek kodifikációs törekvéseiről l. KENGYEL 2014, 30–32. pp.

(1881: LX. tc.) revízióját nem tartotta időszerűnek. Hozzátette ugyanakkor, hogy amennyiben a polgári törvénykönyv elkészült volna, szükségessé vált volna a Vht. felülvizsgálata is, mivel a két törvény között több kapcsolat is volt.⁴⁵

5. Véleménye szerint időszerű volt az ügyvédi rendtartás revíziója is, ugyanis az ügyvédi kar problémáit nem oldotta volna meg, hogy mind a bűnvádi, mind a polgári eljárás a szóbeliség elve alapján zajlott volna. Az ügyvédi kamarákat meg kellett erősíteni, hogy „*így az ügyvédi kar életképességének és prosperálásának feltételeit önmaga valósíthassa meg és lehetőleg önmaga orvosolhassa bajait.*”⁴⁶

6. Fontos feladatának tekintette a bűnvádi perrendtartás (1896: XXXIII. tc.) életbeléptetését, amelyről az életbeléptető törvény (1897: XXXIV. tc.) úgy rendelkezett, hogy annak legkésőbb 1900. január 1-jén meg kell történnie (1. §), de korábban is lehetőség volt rá az igazságügy-miniszter rendelete alapján. *Plósz* szerint ugyanakkor ez előtt sok akadály állt, de egy sem volt leküzdhetetlen, így kiemelte többet között az esküdtszéki rendszer bevezetéséhez szükséges infrastrukturális kérdéseket (a 65 királyi törvényszék közül csak 23 rendelkezett erre a célra megfelelő helyiséggel),⁴⁷ valamint egyéb rendeltetési kötelezettségeket (így három nagyobb és több kisebb rendelet megalkotására is szükség volt).⁴⁸ Sikerként könyvelhette el, hogy az életbeléptető törvény által megadott nappal rendelettel életbe tudta léptetni a Bp.-t.⁴⁹

7. Szót ejtett utolsó sorban a Btk. (1878: V. tc.) novellája megalkotásának szükségességéről, amely pont a Bp. miatt vált szükségessé. *Plósz* szerint ugyanis a Bp. jogorvoslati rendszere miatt nagy teher fog hárulni a felsőbb bíróságokra, így mindenképpen indokolt lett a módosítás, amelytől azt várta, hogy enyhítse a felsőbb bíróságok terheit. Ide tartozott némely büntett vétség (és ezzel járásbíró elé utalása) minősítése vagy a feltételes elítélés életbeléptetése.⁵⁰ A Btk. módosítására *Plósz* megbízatása alatt több tervezet is készült a miniszter felkérésére: *Illés* (1901), *Angyal* és *Finkey* (1903) készített egy-egy tervezetet, majd *Angyal* írta az ún. végleges szöveg tervezetét (1904).⁵¹ A novella végül 1908-ban készült el (1908: XXXVI. tc.).

3. *Ami az életrajzi lexikonokból kimaradt: Plósz mint bolsevista jogászprofesszor?*

A tanulmány terjedelmi keretei miatt csak röviden van lehetőségem arra az időszakra utalni, amikor *Magyaryt*, *Plósz*t és öt másik tanárt⁵² bolsevizmussal gyanúsítottak a budapesti tudományegyetem jogi karán.

⁴⁵ KN 1896 XXI. k. 408–409. pp.

⁴⁶ KN 1896 XXI. k. 409. p.

⁴⁷ Az esküdtek kapcsán ugyanakkor pozitívként említette, hogy az esküdtek összeírása valamennyi kir. törvényszéknél befejeződött. Az esküdtszékek megszervezéséről l. bővebben ANTAL 2006, 245–251. pp.

⁴⁸ KN 1896 XXI. k. 409–410. pp.

⁴⁹ A magyar kir. igazságügyminiszter 3200. I. M. E. számú rendelete a Bűnvádi perrendtartás (1896:XXXIII. t.-cz.) életbeléptetése tárgyában.

⁵⁰ KN 1896 XXI. k. 410. p.

⁵¹ ANGYAL 1909, 38. p.

⁵² *Grosschmid, Illés, Kmety, Pikler és Szladits.*

Az első világháborút követő forradalmi kormány ki kívánta terjeszteni a befolyását a szellemi élet központjára, a budapesti tudományegyetemre. A reformtörekvések elsősorban a jogi karra koncentráálódtak, mivel a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban a megörökölt államapparátus helyett új, fiatal és átképzett szakemberekre volt szükség egy nagy társadalmi átalakulás sokrétű és újszerű feladatainak ellátására.⁵³ Többek között az is felmerült, hogy a hetvenedik életévüket betöltött tanárokat, úgy mint például *Conchát* és *Plósz*t, nyugdíjazzák.⁵⁴

A kezdeti tapogatózást követően a kormányzat és az egyetem között a valódi elleneskedés akkor robbant ki, amikor a közoktatásügyi tárca élére *Kunfi* Zsigmond került.⁵⁵ A kormány számára ugyanis presztízskérdéssé vált a kinevezések ügye,⁵⁶ amelyet az egyetem szokásjogi úton maga gyakorolt. *Kunfi* szakított ezzel és a jogi karra hét új tanárt nevezett ki, valamint tanszékeket szervezett az egyetemi tanács megkérdezése nélkül.⁵⁷ Emiatt a „professzori kar méltatlankodása nem ismert határokat”⁵⁸ és 1919. február 3-án végképp megtagadták az új professzorok beiktatását. Erre a kormány úgy reagált, hogy február 4-én felfüggesztette az egyetem autonómiáját és *Jászi* Oszkárt az egyetem kormánybiztosává nevezte ki, akinek a feladata a reformok előkészítése és az egyetemi adminisztráció vezetése volt. Erről *Kunfi* az egyetemi tanácsot másnap leiratban a „mihez tartás végett” értesítette.⁵⁹

A fentebb leírtaknak *Plósz* munkásságát illetően annyi a jelentősége, hogy 1919. február 27-én a jogi karon a reformok megvalósítása érdekében bizottságot állítottak fel, amelynek *Plósz* volt az elnöke, a tagjait pedig a „régiek” közül néhány professzor, valamint az újonnan kinevezett tanárok adták (kivéve *Jászi*). A bizottság március 15. és 20. között (tehát közvetlenül a Tanácsköztársaság megalakulása előtt) négy alkalommal is ülésezett,⁶⁰ a Tanácsköztársaság idején azonban egy alkalommal sem tartott ülést.⁶¹ A bizottság az 1919/20-as tanév során heves viták tárgya lett a kar tanácsulésain.⁶²

A sajtóban az ügygel kapcsolatban olyan cikkek jelentek meg, amelyek miatt *Magyary* és *Plósz* feljelentést tettek sajtó útján elkövetett rágalmozás miatt, összesen hat személy ellen.⁶³ Kiemelték azokat a cikkeket, amelyek szerintük a bűncselekményeket megvalósították, valamint hangsúlyozták, hogy „a fent előadott közleményekben foglalt állítások mind, kivétel nélkül az elsőtől a legutolsóig szemem szedett koholmányok, azokból egyetlen betű sem igaz. Nekünk a kommunizmussal s annak embereivel soha

⁵³ *Litván* három okát adja arra, hogy a kormányzat miért látott hozzá a felsőoktatás átalakításához. *LITVÁN* 1968, 401–402. pp.

⁵⁴ *Az Ujság* 1919/14, 2–3. pp.

⁵⁵ Az egyetem kezdetben inkább kiváró, halogató taktikát folytatott. *LITVÁN* 1968, 402–403. pp.

⁵⁶ *Hajdu* 1968, 295. p.

⁵⁷ *Juhász Nagy* 1945, 432. p.

⁵⁸ *LITVÁN* 1968, 404. p.

⁵⁹ *Uo.* 407. p.

⁶⁰ *ELTE* Lt. 7/a. *ÁJTK* tanácsulésének jegyzőkönyvei 20. k. (1919/20) 33/919-20.

⁶¹ *Pesti Hírlap* 1919/142, 4. p.

⁶² *ELTE* Lt. 7/a. *ÁJTK* tanácsulésének jegyzőkönyvei 20. k. (1919/20) 33/919-20. 353/919-20. *ELTE* Lt. 7/a-II. *Jegyzőkönyvek mellékletei* 1919. október 28., október 30., november 5., november 7. és november 12. napjain tartott II. rendkívüli tanácsülés jegyzőkönyvei.

⁶³ A vádlottak: *Bogyó János* (*Az Ujság*), *Geréb István* és *Pártos Bence* (*Pesti Hírlap*) *Stettner Tamás* (8 Órai Újság), *Szegedi Schenk István* (*Szózat*), valamint *Szirmay Ödön* (*Uj Nemzedék*).

semmikor a legtávolabbi összekötésünk sem volt. Mi nemcsak a kommunizmus érdekében nem vettünk részt semmiféle mozgalomban, [...] hanem azt megelőzőleg még a Károlyi-féle kormányzat irányától is egészen távol állottunk. [...] Mi mindaddig, míg a kommunizmus a jogi kar működését be nem szüntette, kizárólag hivatali állásunkból folyó, szorosan vett hivatalbeli kötelességeink teljesítésére szorítkoztunk.”⁶⁴

A kir. ügyészség 1920. március 8-án vádat emelt a terheltek ellen, mivel azok „e cikkeken Dr. Plósz Sándor és Dr. Magyary Géza egyetemi tanárokról tehát közhivatalnokokról hivatások gyakorlására vonatkozóan oly tényeket állítottak melyek valóság esetén sértettek ellen bünvádi vagy fegyelmi eljárás okát képezheti, és őket közmegvetésnek tennék ki.”⁶⁵

Maga a törvényszéki peranyag nem maradt ránk, így az ügy kimeneteléről nincsenek információink. Napilapokból annyit lehet tudni, hogy 1920. július 2-án tartották az első főtárgyalást, ahol *Magyary* és *Plósz* személyesen megjelent sértettként. A vádlott újságírók a valódiság bizonyítását kérték és erre nézve hivatkoztak az egyetemi tanács vonatkozó határozataira és több egyetemi tanárnak, akik az igazoló bizottság tagjai voltak, tanúként való kihallgatását kérték. A bíróság helyt adott a bizonyítás iránti kérelemnek, elrendelte az adatok beszerzését és a tanúk kihallgatását és ebből a célból a főtárgyalást elnapolta július 19-ére.⁶⁶

A második főtárgyaláson a *Pesti Hírlap*ot képviselő ügyvéd úgy fogalmazott, hogy „a *Pesti Hírlap* mindig az igazságra törekszik és ha nagyritkán tévedés éri, akkor loyálisan helyre is igazítja. Amikor a *Plósz* és *Magyary* professzorok megvádolásáról fölmerült hirt regisztrálta, másnap már meggyőződve a hir alaptalanságáról, készségesen, önként megállapította a való tényállást. Hogy a sértetteknek teljes elégtételt szolgáltatson, a bíróság előtt is kijelenti, hogy a két tudós a Károlyi-korszak és a diktatúra idején egyaránt kifogástalan, hazafias magatartást tanúsított.”⁶⁷ A *Pesti Hírlap* vádlottjai ezután visszavonó nyilatkozatot tettek, amelyet a sértettek elfogadtak, így a kir. ügyészség velük szemben ejtette a vádat. A többi vádlott azonban a visszavonó nyilatkozat megtételét visszautasította. A kir. törvényszék a vád és a védelem indítványára úgy határozott, hogy a bizonyítási eljárás teljessége céljából a bizonyítást „a felek részéről kért méretben kiegészíti és ennek foganatosíthatása végett a főtárgyalást bizonytalan időre elnapolta.”⁶⁸ Mivel egyik professzorral kapcsolatban sem maradt fenn olyan leírás, hogy bolsevista tevékenységet folytattak, ezért minden bizonnyal tisztázták magukat.

4. *Plósz absztrakt keresetjog-elmélete és gyakorlati tapasztalatai*

Magyary Plósz tudományos munkásságát úgy jellemezte, hogy „nem tartozik a termetékeny írók közé. Ritkán ír, azonban minden irodalmi megnyilatkozása eseményszámba megy.”⁶⁹ Bár *Plósz* 1922-ben azt mondta, hogy a legtöbbre *A bizonyítási teherről*⁷⁰

⁶⁴ BFL VII.18.d. 5. d. 13/1920.

⁶⁵ BFL VII.18.d. 5. d. 13/1920.

⁶⁶ 8 Órai Újság 1920/157, 3. p.

⁶⁷ *Pesti Hírlap* 1920/171, 3. p.

⁶⁸ 8 Órai Újság 1920/171, 3. p.

⁶⁹ MAGYARY 1914, 185. p.

és *A törvényes vélelem természete*⁷¹ című munkáit tartotta,⁷² mégis hatását tekintve az 1876-ban írt, *A keresetjogról*⁷³ című munkája érdemel kiemelését, mivel e tanulmányból tűnik ki leginkább az a plószai szellemiség, amely a későbbi polgári perrendtartást is jellemezte.⁷⁴ Plósz vizsgálódását nem terjesztette ki az egész perre, hanem csak annak egyik legfontosabb jelenségére, a keresetre. E műve tekinthető tudományos meggyőződése alapkövének, és ugyan már többet nem írt e kérdésről, mégis élete végéig foglalkoztatta.⁷⁵ A szerző munkáját három részre osztotta: először a különböző véleményeket tárgyalta, majd a keresetjog perbeli fogalmával foglalkozott, végül pedig a perjogi és magánjogi keresetjogot vizsgálta.

4. 1. Az anyagi jogi elmélet hibái

Plósz hosszasan elemezte a különböző szerzők véleményeit, ehelyütt a területi korlátok miatt csak a legfontosabbakra térek ki. Leginkább abban látta az addig fennálló elméletek hibáját, hogy a jogtudósok a keresetet nem a perjog, hanem az anyagi magánjog oldaláról tárgyalták.⁷⁶ Kiemelte ennek legfontosabb képviselőjét, *Savignyt*, aki a keresetjogot úgy fogta fel, hogy az nem egyéb, mint a jog új alakja, hiszen a jog változást szenved a sérelem által, így a keresetjog csak „mozzanat a jogok életében”,⁷⁷ bár Plósz elismerte *Savigny* tanának érdemét, hiszen egy világos és élesen elhatárolt fogalmat adott.⁷⁸

Wetzell elméletét, aki a keresetjogot ugyancsak a jogsértésből származtatta,⁷⁹ Plósz azért vetette el, mert azt eredményezte volna, hogy a bírónak a felperest keresetével el kellett utasítani, ha a jogsértést előtte nem igazolták. A tanulmányból arra lehet következtetni, hogy a „bíró előtti igazolás” azt jelenti, hogy a jogsértést még a permetszés (római jogban *litis contestatio*) előtt, tehát a peralapítás során kell bizonyítani. Ezt pedig azért találta problematikusnak, mert bár az elutasítás a magyar jogban csak „ezuttali” (inkább a visszautasításhoz lehet hasonlítani, amely nem eredményez *res iudicatát*), addig a „régibb római perben a még meg nem gyöngített *consumtio* miatt végleges” (tehát *res iudicatával* jár együtt).⁸⁰ A nézet főhibájának azt tartotta, hogy azt, ami a per létrejöveteléhez tartozott, csak a per megnyerésének feltételeihez számította.⁸¹

⁷⁰ PLÓSZ 1916, 517–533. pp.

⁷¹ PLÓSZ 1912, 75–99. pp.

⁷² LOVIK 1922, 4. p.

⁷³ PLÓSZ 1876, 167–187. és 231–259. pp. Német fordítását l. PLÓSZ 1880.

⁷⁴ *Magyary* a perjogi reformokon kívül e művet tartotta a legtöbbre. MAGYARY 1927, 5. p.

⁷⁵ Uo. 5. p.

⁷⁶ PLÓSZ 1876, 167. p. Tóth is úgy fogalmazott, hogy „a kereseti jog más valami, mint az alanyi magánjog”. TÓTH 1912, 586. p.

⁷⁷ *Savigny* keresetről vallott felfogását részletesen l. SAVIGNY 1841, 4–149. pp. különösen 4–17. pp.

⁷⁸ PLÓSZ 1876, 169. p.

⁷⁹ WETZELL 1878, 149–156. pp.

⁸⁰ PLÓSZ 1876, 172–173. pp.

⁸¹ Uo. 173. p.

4. 2. Plósz elképzelései és azok megvalósulása

A keresetről – a peralapítás előkészítése

A kereset független a magánjogtól, a perjoghoz tartozó kérdés, hiszen a magánjog létezése az ítéletig bizonytalan, tehát a magánjog és a keresetjog két különböző dolog (absztrakt keresetjog).⁸² Ennek nyilvánvalóan az a felfogás volt az alapja, hogy a perjogot közjogi aktusnak kell tekinteni.⁸³ A magyar jogirodalomban találkozhatunk más felfogással is, így *Bacsó* konkrét keresetjogi felfogásával⁸⁴ vagy *Magyary* kettős keresetjog-elméletével.⁸⁵ Külön érdekességként kiemelendő, hogy egy évszázaddal később *Farkas* az absztrakt keresetjogot azonosította a bírósághoz fordulás jogával.⁸⁶

A Pp. miniszteri indokolása az első perelőkészítő cselekményként az idézést nevesítette, amely félrevezető lehet, mert a törvény keresetlevélnek nevezte azt az iratot, amellyel a per megindult, de csak azért, „mert ez az elnevezés nálunk el van fogadva”,⁸⁷ a törvény „*külsőségekben respectálja a tradítiót.*”⁸⁸ Ennélfogva szerencsésebb megfogalmazás, ha az első perelőkészítő cselekménynek az idézési kérelmet (vagy idézőlevelet) tekintjük.⁸⁹ Megjegyzendő, hogy *Plósz* eredeti tervezetében az első perelőkészítő cselekményt valóban idézésnek nevezte, hiszen a tervezet szerint „az idézés valamely határnapra a fél által történik, ki azon tárgyalni akar” (Terv. 184. §), bár magának a határnapnak a kitűzését a tervezet a tanácselnök feladatkörébe utalta, úgy, hogy a fél a jegyzőnél nyújtotta volna be a határnap kitűzése iránt az idézőlevelet (Terv. 186. §). Az 1885. évi tervezeten látszódik az 1877-es német ZPO liberális felfogása, és bár *Plósz* alapkonceptiója a Pp.-ben is ugyanez maradt a tárgyalást tekintve, mégis az 1895. évi osztrák ZPO hatására a Pp. liberalizmus sokat „szelídült”, bár szerencsére teljesen sosem veszett el.

A felperes keresetlevélének tartalmához nem volt kötve, sőt általánosságban igaz a Pp. vonatkozásában, hogy az írásban előadottnak csak akkor lehetett relevanciájuk, ha azokat a felek a tárgyaláson élőszóval is előadták. Ahogy *Magyary* is fogalmazott: „az, amit a felperes az idéző kérelemben előadott, csak ama feltétel alatt bír hatálylyal, ha azt mint keresetet a szóbeli tárgyaláson előadja.”⁹⁰

A keresetlevél elemei közül az bír a tanulmány szempontjából jelentőséggel, hogy annak magában kellett foglalnia a felperesnek a perfelvételi határnapon előadandó kereset közlését, vagyis a jog előadását, amelyet érvényesíteni akart és a határozott kérelmet (Pp. 129. § 1. bek. 3. pont). Itt figyelhető meg leginkább *Plósz* elméletének egyik legfontosabb eredménye, ugyanis e szabály bevezetésével kívánta kivezetni a perrendből az eshetőségi elvet, amely korábban a polgári perjogot jellemezte. Ezen elv megjelenése ugyanis azt eredményezte, hogy a kereset legfontosabb alkotórészévé a tényalap vált,

⁸² Uo. 173. p. BACSÓ 1907, 17. p.

⁸³ E nézetet vallotta *Plósz* is, bár *Magyary* fejtette ki igazán, és később ehhez csatlakozott *Bacsó is*. BALOGH 2019, 20. p.

⁸⁴ BACSÓ 1910. A szerző munkáját részletesen elemzi BALOGH 2019, 21–23. pp.

⁸⁵ MAGYARY 1924, 357–358. pp.

⁸⁶ FARKAS 1985, 559. p.

⁸⁷ KI 1910 IV. k. 73. ir. 272. p.

⁸⁸ PLÓSZ 1911, 6. p.

⁸⁹ MAGYARY 1899, 337. p.

⁹⁰ KI 1910. IV. k. 73. ir. 272. p.

mellette szerepelt a jogalap és a kérelem, a jogállítás viszont egészen háttérbe szorult.⁹¹ Az eshetőségi elv ugyanis azt jelentette, hogy az *in iudicio* eljárás (érdemleges tárgyalás) egy része a permetszés (*litis contestatio*) előttré került át (a peralapításra) az eljárás gyorsítása céljából.⁹²

Ami a 129. § 3. pontja kapcsán még kiemelendő, hogy Plósz azért követelte meg csak a jogállítást, mivel álláspontja szerint a per tárgya a jogállítás, nem pedig a tényállítás vagy az ezekből levonható következtetések, hiszen a per célja az, hogy a bíróság a jogállítás felett hozzon ítéletet.⁹³ Megosztotta a kor perjogtudományát az individualizáció és a szubsztanciálás közötti különbség. Miután Plósz a jogállítást előtérbe helyezte a tényállítással szemben (az eshetőségi elv kirekesztése érdekében), a Pp. a tények előadását csak olyan mértékben követelte meg, amely feltétlenül szükséges volt ahhoz, hogy az állított jog a felperes jogát más jogoktól megkülönböztesse, vagyis igényét individualizálhassa. Ezt a kortársak közül többen is kritikával illették. Magyary szerint „a kereset a jogvédelmi érdeket kitevő tények – a keresetj tényalap – előadásából és a jogvédelem iránti kérelemből áll. Csak sajnálni lehet, hogy a keresetnek ezen két alkotóeleme közül az első, a tényelőadás a Pp.-ben kellő kifejezésre nem jutott.”⁹⁴ Jancsó is aggályát fejezte ki emiatt: „helyes volt-e a mi viszonyaink között a régi megszokottat (*substantiatot*) elhagyva, az *individualisatio* álláspontjára helyezkedni?”⁹⁵

A tényelőadásnak a Pp. előkészítő szerepet tulajdonított, amely abban öltött testet, hogy ha a fél a tárgyalás előkészítésére vonatkozó köteleességét elmulasztotta, és emiatt a tárgyalást el kell halasztani, a mulasztásával okozott költséget viselni tartozott (Pp. 179. és 203. §§).⁹⁶ Látható tehát, hogy míg a jogállítás a peralapítást készítette elő, addig az állagositás (tényelőadás és bizonyítékok) az érdemleges tárgyalást. Ezáltal válik érhetővé Magyary azon következtetése, hogy „a kereset individualizálásának elve azonban a Pp. szerint nem kizárólagos, hanem csak minimális kellék, amely mindig pótolható a többlettel, a szubsztanciálással”,⁹⁷ azzal a kockázattal, hogy ha ez halasztást eredményez, akkor a felperesnek ennek költségeit is viselnie kellett pernyertességtől függetlenül.

Mivel az 1868: LIV. tc. (Trt.) a szubsztanciálásra épült, így a Pp. hatálybalépését követően természetesnek mondható, hogy megmaradt a gyakorlatban a teljes körű tényelőadás, amelyet az támaszt alá, hogy igen kevés olyan pert találtam levéltári kutatásaim során, amelyben a felperes előkészítő iratot terjesztett volna elő.⁹⁸ Ebből *a contrario* következik, hogy arra azért nem volt szükség, mert a felperes már a keresetlevélben megfelelően előkészítette a pert. A Trt. bizonyos fokú továbbhatása a szóhasználatban is megjelent, így például a felperes „rendes keresetet”⁹⁹ terjesztett elő, egy másik esetben a

⁹¹ PLÓSZ 1876, 244–245. pp.

⁹² Uo. 245. p.

⁹³ PLÓSZ 1927, 235. p.

⁹⁴ MAGYARY 1924, 354. p.

⁹⁵ JANCÓSÓ 1912, 375. p.

⁹⁶ KI 1910. IV. k. 73. ir. 273. p.

⁹⁷ MAGYARY 1924, 355. p.

⁹⁸ Egy ügyben a felperes például azért terjesztett elő előkészítő iratot, hogy „a tárgyalás a kitűzött határnapon befejezhető legyen.” MNL PML VII.1.b. 7. d. 313/1916/3. Az alperesi előkészítés viszont a perfelvételt követően szinte kötelezőnek volt mondható, mivel a perfelvétel során ellenkérelmét nem indokolhatta.

⁹⁹ MNL PML VII.1.b. 2. d. 15/1916/1.

felperes kérte az alperest „rendes perbe” idézni¹⁰⁰ (a Pp. egyébként megszüntette a rendes per és sommás per kettős rendszerét).

Kritika érte azonban azt, hogy a Pp. nem követelte meg az idézés iránti kérelem keresetlevélbe való foglalását, mivel így a törvény elhomályosította annak idézőlevél jellegét, bár az a törvény szellemiségéből következett.¹⁰¹ A gyakorlatban is a keresetlevelek mindig magukban foglalták az idézés iránti kérelmet is, így a következő idézőlevélben is: „A./ alatt vallott ügyvédem által kérem: hogy az ügy tárgyalására határnapot tűzni, arra alperest is az inárcs-kakucsai községi elöljáróság útján megidézteni s lefolytatott eljárás után őt a keresetbe vett 5300 korona tőke, ennek 1918. évi május hó 1.-étől járó 5%-os kamatai, és ezuttal 300 koronában felszámított és megállapíttatni kért, valamint a még felmerülő perkoltságnak 15 nap alatti külömbeni végrehajtás terhe mellett leendő megfizetésében marasztalni méltóztatnék.”¹⁰²

Ha a keresetlevél a vele szemben támasztott követelményeknek nem felelt meg, azt vissza kellett utasítani, ugyanakkor a szakirodalomban és a joggyakorlatban megjelent az a megfogalmazás is, hogy azt a bíróság „idézés kibocsátása nélkül visszautasította.”¹⁰³ Az idézés kibocsátása nélküliség az a fordulat, amely kapcsán a hatályos szabályozás hiányossága kitűnik. Azt ugyanis, hogy a hatályos polgári perrendtartás kodifikációja során a jogalkotó a perjogi hagyományaink felélesztése miatt tért vissza a keresetlevél visszautasításának terminológiájához (pont az 1911: I. törvénycikk miatt), fenntartással kell kezelni, tekintve, hogy az 1952-es Pp. idézés kibocsátása nélküli elutasítása [1952. évi III. törvény 130. § (1) bek.] mint jogintézmény egyébként is tarthatatlanná vált. A hatályos Pp. rendszerében ugyanis az alperesnek írásban, a tárgyalás előtt kell előadnia védekezését. Így bár a visszautasítás mint kifejezés visszatért, a mögötte lévő tartalomnak csak az egyik aspektusa maradt meg, ti. az, hogy a bíróság megtagadja a felperestől a peralapítást. A visszautasítás mögött ugyanakkor a Plósz-féle Pp.-ben (és az 1952. évi Pp.-ben) volt egy másik, implicit tartalom is, amelyet egy kérdés feltételében találhatunk meg: mire szolgált az idézés kibocsátása? Arra, hogy az alperes jelenjen meg a (perfelvételi) tárgyaláson, ahol pedig szóban adja elő védekezését (ebből a szempontból mindegy, hogy ez lehet, hogy elismerés lesz). Így tehát a perjogi hagyományok valódi tartalma sajnos száz év után újra elveszett.

A peralapításról

Az, hogy a per létrejött-e, Plósz szerint egy „külön magában álló kérdés, amely a per meg vagy meg nem nyerésével csakis abban függ össze, hogy előfeltételét képezi mindkét eshetőségnek.”¹⁰⁴ Álláspontja szerint a kereseti cselekmény a peralapítási cselekményeknek csak egy része, a bíróság és az ellenfél peralapításhoz való hozzájárulását kell céloznia („[...] a bírósághoz és az ellenfél ellen irányul”).¹⁰⁵ Ebből vezethető le,

¹⁰⁰ MNL PML VII.1.b. 3. d. 159/1916/1.

¹⁰¹ MAGYARY 1898, 149. p.

¹⁰² MNL PML VII.1.b. 243. d. 3141/1918/1.

¹⁰³ MNL CsML VII.1.b. 692. d. 478/1922. TÓTH 1923, 495. p.

¹⁰⁴ PLÓSZ 1876, 233. p.

¹⁰⁵ Uo. 235. p.

hogy a Pp. megalkotása során az elsőfokú pert kettéosztotta, úgy mint perfelvételre és érdemleges tárgyalásra.¹⁰⁶ A perfelvételnek mindösszesen az volt a célja, hogy az alperes perbebocsátkozzon, pontosabban érdemleges ellenkérelmet terjesszen elő, vagyis kérje a kereset legalább részbeni elutasítását. Fontos kiemelni Plósz szemléletének azon pontját, hogy a peralapítás csak és kizárólag szóban történhet, azaz annak egyedüli formája a perfelvételi tárgyalás volt. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy bár a Pp. a perfelvételre is a tárgyalás szót használta, a gyakorlatban mégis az az elnevezés vált bevetté, hogy perfelvételi határnap (vagy egyszerűen perfelvétel),¹⁰⁷ amely Plósznak abból az elvi jelentőségű felfogásából fakadt, hogy „a tárgyalás [...] egységes egész”,¹⁰⁸ azt az érdemleges tárgyalásra kell használni.

A peralapítás szakának egyik alkatrészét a kereset képezte, így annak Plósz – ahogy láthattuk – nemcsak előkészítő, hanem peralapítást kezdeményező szerepet is tulajdonított.¹⁰⁹ Az elmondottak összefüggnek a keresetjog magánjogtól való függetlenségével, hiszen utóbbinak a peralapításkor nem kell léteznie, elég állítani.¹¹⁰

A peralapítási cselekményeket tekintve Plósz annak tehát két szükségképpen mozzanatát különböztette meg: a kereset közlését és az érdemleges ellenkérelem előterjesztését.¹¹¹ Ezzel szemben Magyary a peralapításnak három mozzanatát különböztette meg: a kereset előadását, az alperesnek a nyilatkozattételre való felhívását és a perbebocsátkozást.¹¹² E mozzanatszerű megfogalmazás helyett azonban szerencsésebb folyamatként tekinteni a peralapításra. Ez alapján az a meghatározás adható, hogy a peralapítás a kereset előadása és az érdemleges ellenkérelem között megvalósuló percselekmények összessége, tekintve, hogy előfordulhatott, hogy több perfelvételi tárgyalásra is szükség volt a perbebocsátkozás elérésére.

A peralapítást azért is érdemesebb inkább folyamatnak tekinteni, mivel a kereset előadása és a perbebocsátkozás között számos olyan eljárási cselekmény történhetett, amelyek a perbebocsátkozásra érdemben kihatottak. Így végső soron a peralapító cselekményeket két csoportra osztom: egyrésztől Magyary/Plósz beosztása alapján közvetlen peralapító cselekménynek a kereset előadása, az alperes nyilatkozattételre való felhívása és az érdemleges ellenkérelem számított (a peralapítás egyenes útja), másrésztől közvetett peralapító cselekmények voltak a keresetváltoztatás és a pergátló kifogások emelése (a peralapítás „kanyarokkal tűzdelt” útja), feltéve, hogy azok az érdemleges ellenkérelem előterjesztése előtt történtek, mivel az alperes perbebocsátkozásával a peralapítás elérte célját és befejeződött.

Egy másik felállítható csoportosítás szerint a kereset közlése és az érdemleges ellenkérelem szükségképpen peralapító cselekmények voltak (ahogy azt Plósz is kiemelte), hiszen ezek nélkül nem volt lehetséges a peralapítás, másfelől a keresetváltoztatás és a

¹⁰⁶ PLÓSZ 1917, 47. p.

¹⁰⁷ Pl. „Méltóztassék jelen keresetlevelünk alapján perfelvételre határnapot tűzni”, nem pedig perfelvételi tárgyalásra. MNL PML VII.1.b. 7. d. 313/1916/1. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a perfelvétel és az érdemleges tárgyalás jegyzőkönyve formailag egységes („szóbeli tárgyalás jegyzőkönyve”) volt.

¹⁰⁸ KI 1910. IV. k. 73. ir. 310. p.

¹⁰⁹ PLÓSZ 1876, 235. p.

¹¹⁰ Uo. 235. p.

¹¹¹ PLÓSZ 1927, 122. p.

¹¹² MAGYARY 1924, 346. p.

pergátló kifogások előadása eshetőleg cselekmények voltak, hiszen az érdemleges ellenkérelemhez nem voltak szükségesek.

Az eddigi dogmatikai fejtegetéseket három további adalékkal szükséges kiegészíteni. Egyrészt bár az elállás megtörténhetett a perfelvételi tárgyalás során is, az nem tekinthető közvetlenül sem peralapító cselekménynek, hiszen ha megtörtént az elállás, akkor perbebocsátásról nem lehetett szó, mivel mindennemű perbebocsátkozó cselekmény tárgyatlan lett (nem volt ugyanis kereset). A pergátló kifogások pedig csak abban az esetben minősültek peralapító cselekménynek, ha azokat a bíróság elutasította, hiszen ha fennállt egy perakadály, akkor a bíróságnak meg kellett szüntetnie a pert, vagyis a peralapítás elé végleges jellegű akadály gördült. A közvetett jelleg abból fakad, hogy ha a bíróság elutasította a pergátló kifogást, akkor az alperesnek lényegében nem volt más választása, mint a per érdemében nyilatkozni,¹¹³ azaz perbebocsátkozni.

Másrészt mind a közvetett peralapító cselekmények, mind az elállás vegyes jellegű cselekmények voltak, hiszen – bizonyos korlátok között – nem csak a perfelvétel során történhettek meg (a kereset közlésével és az érdemleges ellenkérelemmel ellentétben). Harmadrészt a jogirodalom és a joggyakorlat perbebocsátkozás alatt nemcsak az érdemleges ellenkérelmet, hanem az elismerést is értette. A törvény ugyanakkor perbebocsátkozás alatt technikus értelemben az alperes érdemleges ellenkérelmét értette és pedig a jogállítás tagadását,¹¹⁴ ami abból fakadt, hogy *Plósz* előtérbe helyezte a jogállítást. A Pp.-nek ennél fogva nem teljesen precíz az a megfogalmazása, hogy perbebocsátkozást követően elállásra és keresetváltoztatásra csak az alperes beleegyezésével volt lehetőség (187. § 1. bek. és 188. § 1. bek.). Elismerés esetén ugyanis rögtön marasztaló ítéletet kellett hozni, így az elállás vagy a keresetváltoztatás tárgyatlaná vált.

Egy kérdést szükséges még körbejárni: jogos volt-e az a kritika, hogy a Pp. félt az írásbeliségbe való visszaeséstől,¹¹⁵ vagyis nem hangsúlyozta-e túlságosan a törvény a szóbeliség és közvetlenség elvét? Nézzünk ehhez egy példát, mégpedig a tárgyaláson kívül történő egyezségkötést. Ahhoz, hogy a felperes az érdemleges ellenkérelem után elálljon keresetétől, szükséges volt az alperes beleegyezése. A bíró előtt kötött egyezség (peregyezség) a per folyamán szóbeli tárgyaláson, illetve a felek közös kérelmére kiküldött vagy megkeresett bíró előtt, a per tárgya felett, a per megszüntetése céljából kötött magánjogi szerződés volt.¹¹⁶ Ezzel ellentétben azonban, ha a felek nem bíró előtt egyeztek meg (vagy indokolás nélkül kérték a per megszüntetését), akkor azt felperesi elárlásnak és az ehhez szükséges alperesi hozzájárulásnak kellett tekinteni. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a bíróságnak a pert meg kellett szüntetnie, a költségekről (a felperes eltérő kérelmének hiányában) nem kellett rendelkeznie,¹¹⁷ az esetleges tárgyalási határnapot kitéző végzést pedig hatályon kívül kellett helyezni.¹¹⁸

¹¹³ MESZLÉNY 1911, 193. p.

¹¹⁴ BACSÓ 1917, 116. p.

¹¹⁵ OBERSCHALL 1896, 4. p.

¹¹⁶ MAGYARY 1924, 508–512. pp.

¹¹⁷ Kúria 1917 ápr. 2. P. VII. 1346. sz. PD III. (1918) 130. (a PD a *Kovács* Marcel szerkesztette perjogi döntvénytárat jelöli, amelyet a kötet száma, zárójelben a kiadás éve és végül a döntvény sorszáma követ).

¹¹⁸ A budapesti kir. törvényszék tanácsvezetői által 1915 december hó 1-én megtartott értekezletnek elvi jelentőségű megállapodásai 1. pont. PD II. (1917) 53.

Látható tehát, hogy mindkét esetben egyezség történt, csak az egyik esetben bíró előtt, a közvetlenség elvének megfelelően. A törvény ugyanakkor eltérő jogkövetkezményeket társított a kétféle egyezséghez, ugyanis ha a bíró az előtte történt egyezségkötést végzéssel jóváhagyta, akkor az ugyanolyan hatállyal rendelkezett, mint az ítélet, vagyis végrehajtható volt – ráadásul mivel bíró előtt kötötték, jegyzőkönyvbe foglalták, azaz a szerződés közokirat volt.¹¹⁹ A tárgyaláson kívül kötött egyezség pedig permegszüntető végzést vont maga után, amely esetben ugyanakkor a perindítás joghatásai fennmaradtak. E különbségek mind a közvetlenség elvére vezethető vissza, ugyanakkor indokolatlan és célszerűtlen volt azért kisebb joghatást társítani egy olyan, a felek közös akaratán alapuló cselekménynek, amely a tárgyaláson kívül történt (főleg, ha közös beadványban tájékoztatják erről a bíróságot).

Összegzés

Tagadhatatlan, hogy Plósz nagy jelentőséget tulajdonított a szóbeliség és közvetlenség elvének, és *ars poeticájával* teljesen el kívánt határolódni az 1868: LIV. törvénycikkétől (l. jogállítást előtérbe helyezése, tényállítást háttérbe szorítása vagy tárgyaláson kívüli percelmények megítélése), amely néha már-már túlzásnak is volt mondható. Azt azonban ki kell emelni, hogy a peralapítás és -előkészítés rendszere, a bíró széleskörű pervezető jogszíványai, valamint a rosszhiszemű pervitel szankcionálásának egyes eszközei (mellőzés és igazmondási kötelezettség: Pp. 222. §) egy olyan közeget hoztak létre, amelyek a perjogi jogalkotás során többször is visszatértek, még a szocializmus kártékony hatásai ellenére is. Bár Plósz szabadelvű párti volt,¹²⁰ a politikában kivétel nélkül elismerően szóltak a munkájáról. A jogtudomány képviselői akár támogatták a Pp. megoldásait, akár nem, mind méltatta a professzor érdemeit, és ez – a perjogtudomány mai állásából kiindulva – szinte megismételhetetlen siker.

III. Fontosabb művei¹²¹

A bizonyítási teherről. In: Jogi dolgozatok a Jogtudományi Közlöny ötven éves fennállásának emlékére: 1865–1915. Budapest, 1916. 517–533. pp.

A keresetjogról. Magyar Igazságügy 1876/3 és 4. 167–187. és 231–259. pp.

A magyar polgári perrendtartás tervezete. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda. Budapest, 1885.

A magyar váltójog kézikönyve. Pesti Könyvnyomda. Budapest, 1877.

A per szerkezete az új perrendtartásban. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1911/14. 3–22. pp.

A törvényes vélelem természete. Jogállam 1912/1-2. 75–99. pp.

Magyar polgári törvénykezési jog. Szent István Társulat. Budapest, 1906.

¹¹⁹ MNL PML VII.1.b. 8. d. 364/1916/4.

¹²⁰ L. Plósz Sándor *prorammbeszéde*, 2. p.

¹²¹ Az Akadémia 1927-ben közreadta Plósz nem monografikus terjedelmű tanulmányait *Plósz Sándor ig. és t. tag összegyűjtött dolgozatai* címen.

Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról. Előadói tervezet. A m. kir. igazságügy-miniszter megbízásából. Budapest, 1893.

Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht. Liebmann. Berlin, 1917.

Tanulmány a ptt. 95. §-ának értelmezéséhez. Jogtudományi Közlöny 1871/47. 360–363. pp.

Bírható-e az új ügyvédi rendtartás az elméleti és gyakorlati képzettség kimutatását illetőleg visszaható erővel? Jogtudományi Közlöny 1871/52. 399–403. pp.

Beiträge zur Theorie des Klagerechts. Duncker & Humblot. Leipzig, 1880.

Törvényjavaslat a magyar polgári perrendtartásról. Előadói tervezet. A m. kir. igazságügy-miniszter megbízásából. Budapest, 1893.

Der Bau des Prozesses in erster Instanz nach der ungarischen ZPO. In: *Zwei Vorträge aus dem ungarischen Zivilprozessrecht.* Liebmann. Berlin, 1917. 47–80. pp.

IV. Irodalomjegyzék

ANGYAL PÁL: *A magyar büntetőjog tankönyve.* Athenaeum. Budapest, 1909.

ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszonyok, esküdtészek.* Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 2006.

ANTAL TAMÁS: *Szilágyi Dezső és műve.* Iurisperitus. Szeged, 2016.

BACSÓ JENŐ: *Peralapító cselekmények.* In: *A Máramaroszigeti Ref. Lyceum értesítője az 1907–1908. tanévről.* Máramarosziget, 17–43. pp.

BACSÓ JENŐ: *A jogvédelem előfeltételei a polgári perben.* Wízner és Dávid motorerőre berendezett könyvnyomdájában. Máramarosziget, 1910.

BACSÓ JENŐ: *A polgári perrendtartás tankönyve.* Grill. Budapest, 1917.

BALOGH JUDIT: *Bacsó Jenő, a polgári perjog tanára, a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem 1938/39. évi rector magnificusa.* Gerundium 2019/2. 3–30. pp.

DÁRDAI SÁNDOR: *A kolozsvári egyetem.* Jogtudományi Közlöny 1872/41. 301–302. pp.

EMMER KORNÉL: *Törvényjavaslat a szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság elvein alapuló polgári törvénykezési rendtartás tárgyában.* In: *Beszédei és dolgozatai II.* Magyar Jogászegylet. Budapest, 1911. 3–77. pp.

FABINYI TIHAMÉR: *Magyary Géza emlékbeszéd.* Magyar Jogászegyleti Értekezések 1929/10. 141–200. pp.

FARKAS JÓZSEF: *Az eljárásjog néhány alapvető elve és a polgári eljárásjog átfogó újraszabályozása.* Jogtudományi Közlöny 1985/10. 558–565. pp.

HAJDU TIBOR: *Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom.* Kossuth. Budapest, 1968.

HOMOKI-NAGY MÁRIA: *Gondolatok a magyar kodifikáció történeti háttéréről.* In: *HAJDÚ JÓZSEF (szerk.): 90 éves a szegedi jogászképzés.* Szeged, 2013. 83–92. pp.

JUHÁSZ NAGY SÁNDOR: *A magyar októberi forradalom története.* Cserépfalvi. Budapest, 1945.

KENGYEL MIKLÓS: *Plósz Sándor (1946–1925).* In: *HAMZA GÁBOR – SIKLÓSI IVÁN: Magyar Jogtudósok IV.* ELTE Eötvös. Budapest, 2014. 21–32. pp.

JANCSÓ GYÖRGY: *A magyar polgári perrendtartás rendszeres kézikönyve.* Athenaeum. Budapest, 1912.

LENGYEL BÉLA: *Plósz Pál l. t. emlékezete.* A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek 1904/4. 147–159. pp.

LITVÁN GYÖRGY: *A forradalmi kormány és a budapesti tudományegyetem erőpróbája 1918–1919 fordulóján.* Történelmi Szemle 1968/4. 401–427. pp.

- LOVIK KÁROLY: *Plósz professzor utolsó féléve*. Világ 1922/15. 4. p.
- MAGYARY GÉZA: *A perfelvétel körüli mulasztás és következményei*. Jogtudományi Közlöny 1899/47. 337–339. pp.
- MAGYARY GÉZA: *A törvényes vélelem természete. Megjegyzések Plósz Sándor ily című német értekezéséhez*. Jogállam 1914/3. 185–191. pp.
- MAGYARY GÉZA: *Magyar polgári perjog*. Franklin. Budapest, 1924.
- MAGYARY GÉZA: *Plósz Sándor ig. és t. tag emlékezete*. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. 1927/1. 3–11. pp.
- MESZLÉNY ARTHUR: *Bevezető a polgári perrendtartáshoz*. Athenaeum. Budapest, 1911.
- MESZLÉNY ARTHUR: *Plósz Sándor és a német perjogi tudomány*. Polgári Jog 1925/4. 145–151. pp.
- OBERSCHALL ADOLF: *Észrevételek a polgári perrendtartásról készült törvényjavaslat előadói tervzetére IV*. Ügyvédek Lapja 1896/52. 2–4. pp.
- RUSZOLY JÓZSEF: *A választási bíraskodás szabályozásának története hazánkban a reformkortól az 1945. évi VIII. tc. megalkotásáig*. In: *A választási bíraskodás története Magyarországon*. Iurisperitus. Szeged, 2015. 567–676. pp.
- SAVIGNY, FRIEDRICH CARL VON: *System des heutigen römischen Rechts Bd. 5*. Veit. Berlin, 1841.
- STILLER MÓR: *Régi és új igazságügyminister*. A Jog 1899/10. 77. p.
- STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media. Debrecen, 1997.
- SZLADITS KÁROLY: *A magánjog fogalma, fejlődése és tudománya*. In: Uő. (szerk.): *Magyar magánjog I*. Grill. Budapest, 1941. 5–115. pp.
- TÉRFY GYULA: *A polg. perrendtartás javaslatának előkészítő munkálatai II–III*. Jogállam 1902/5 és 7. 393–403. és 566–575. pp.
- TÓTH KÁROLY: *A kereseti jog terminológiai fogalma*. In: *Emlékkönyv Grosschmid Béni budapesti egyetemi professzor jogtanári működésének harminczadik évfordulójára*. Rényi Károly bizománya. Budapest, 1912. 586–625. pp.
- TÓTH KÁROLY: *Polgári törvénykezési jog*. Hegedüs és Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Debrecen, 1923.
- WETZELL, GEORG WILHELM: *System des ordentlichen Civilprocesses*. Tauchnis. Leipzig, 1878.